

BAJÁKI RITA*Pázmány Péter és Kopcsányi Márton imakönyve**

A lelkiégtörténet kutatása, azon belül az imádságkönyvek számbavétele egyértelművé tette, hogy Pázmány Péter 1606-ban megjelentetett imakönyve meghatározó jelentőséggel bír. Ennek alapvetően két oka van. Az egyik ok az igény felismerése, vagyis már önmagában a megjelenés ténye, hiszen a 16. században még alig adtak ki katolikusoknak szánt lelki olvasmányokat. Jelentőségének másik oka pedig az, hogy Pázmány imakönyvének hatására beindult egy folyamat, mások számára is világossá vált, hogy a katolikus hívek (is) igénylik a vallásgyakorlás ilyen formáját, s így ennek következtében egyre több imakönyv jelent meg, sőt gyakran egy imakönyvet többször is kiadtak. A kutatás során az is igazolást nyert, hogy nemcsak a megjelenés ténye hatott a kortársakra, s ösztönözte őket hasonló könyvecske kiadására, de magát az imakönyvet is „haszonnal” forgatták, s kölcsönöztek belőle rövidebb-hosszabb részleteket, sokszor szó szerinti átvételben, általában a forrás megnevezése nélkül.

A későbbi imakönyvek Pázmány imakönyvéhez való viszonyulása tehát nagymértékben meghatározza a 17. századi imádságkönyv-irodalmat. E viszonyháló feltérképezése folyamatban van, s e folyamat részét képezi ez a tanulmány azzal a céllal, hogy ezúttal Kopcsányi Márton OFM (1579–1638) imakönyvét, illetve annak Pázmány imakönyvéhez való viszonyát vizsgálja. Kopcsányi imakönyve is többször jelent meg, akárcsak Pázmányé, három életében megjelent kiadásról tudunk, de csak kettő maradt ránk. Ezek – Pázmányéval elegyítve – időrendben a következők:¹

1606	PP	Kerezyeni imadsagos keonyv. Melybe, szep aytatos keoneorgesek, haladasok, es tanvsagoc foglaltatnac. Es reovid tanvsagh. Mint ismerhesse megh akar mely együgiü emberis, az igaz hitet.	Graz
------	----	---	------

* A kutatást az OTKA 67975 számú pályázat támogatta.

¹ A továbbiakban szerző és megjelenési év megadásával hivatkozom rájuk.

1610	PP	Keresztyen imadsaagos keonyv, melyben szeep aitasos keonyeorgesek, es tanvsaaok foglaltnak. Irattatot Pazmany Petertwl.	Pozsony
1617	KM	[Keresztyény imádságos könyvecske]	Pozsony ²
1622	KM	Keresztyen imadsagos keonyvechke, mely, a' Caeremoniaknak, és hitünk ennéhány ágazatinak (az egygyüek kedvéért) rövid magyarazattyáual, külömb külömb féle imadsagokat és elmélkedéseket foglal magában.	Bécs
1625	PP	Imadsagos könyv mellyet irt, es most harmadszor ki-nyomtattatot. Pazmany Peter, Esztergami ersek	Pozsony
1631	PP	Imadsagos könyv mellyet irt, es most negyedszer ki-nyomtattatot, Pazmany Peter, Cardinal es Esztergami ersek	Pozsony
1637	KM	Keresztyen Imadsagos Könyvechke, mely, a' Czeremoniaknak, és ennéhány hitünk ágazatinak (az egygyüek kedvéért) rövid magyarazattyával külömb külömb féle imádsagokat foglal magában.	Bécs

Kopcsányi imakönyvének első kiadását tehát nem ismerjük, nem tudhatjuk, hogy abban vajon volt-e utalás Pázmányra, csak gyaníthatjuk, ahogy a második, s majd a harmadik kiadás esetében ez megtörtént. Az 1622-es imakönyv ajánlásában Pázmány mint „Esztergami Ersek ö Nagysága engedelmeből” szerepel, a harmadik kiadás címlapján pedig a következő olvashatjuk: „A Bodog emlekezetü Cardinal Pazmany Peter Esztergami

² Borsa Gedeon tisztázta Kopcsányi első három kiadásának bibliográfiai adatait, ugyanis az RMNy-ben a mára már példányból nem ismert első kiadásról az 1103. tételszám alatt lévő adatok nem érvényesek (megjelenés ideje: 1616, helye: Bécs?). Ennek oka, hogy a tételek megírása idején csak az 1637-es kiadásból tudtak adatokat gyűjteni, amelynek címlapján szerepel egy utalás az imakönyv első kiadására 1616-ból, illetve második kiadására 1622-ből. Idővel szerencsésen előkerült az 1622-es kiadás egy példánya is, s ez alapján (címlap és ajánlás: „Az mely imadsagos könyuechket 1617. esztendőben az Esztergami Ersek ö Nagysága engedelmeből ki nyomtattam volt Posonyban”; KOPCSÁNYI, 1622, A2[r].) bizonyos, hogy az első kiadás Pozsonyban jelent meg 1617-ben. Így a harmadik kiadás címlapján álló 1616-os dátum téves. Mindezek alapján az 1103. számú tételt törölni kell, s a helyes vonatkozó tétel a következő: S 1145A »Kopcsányi Márton: Keresztyén imádságos könyvecske. Pozsony 1617 érseki nyomda.« BORSÁ Gedeon, *Pótlások és igazítások a „Régi Magyarországi Nyomatványok” első két kötetéhez. VI.*, Magyar Könyvszemle, 1987, 57–58 (teljes cikk: 57–64).

Ersek engedelméből”. Vajon Pázmány engedelme csupán a megjelenésre, az érseki nyomda használatára vonatkozott, vagy az imakönyvből való kölcsönzésre is kiterjedt? Amint az jól látható, a két szerző kiadásai időben keresztezik egymást. Vajon megfigyelhető-e valamiféle kölcsönhatás az imakönyvek között?

Az ultima manus elve alapján célszerű lenne mind a két szerző esetében az életében utoljára megjelent kiadást választani, s azok egybevetéséből bizonyos következtetéseket levonni. Ez Pázmánynál a negyedik kiadás lenne 1631-ből, Kopcsányinál a harmadik kiadás 1637-ből. A vizsgálatba bevont kiadások kiválasztásánál azonban más szempontok is szerepet játszottak. Pázmány *Imádságos könyvével* már régóta foglalkozom, s az a tapasztalatom, hogy a négy kiadás párhuzamos vizsgálata és egymáshoz való viszonyának feltérképezése révén számos értékes megfigyelésre nyílik lehetőség. Noha az egyes imakönyvek önmagukban is érdemesek a vizsgálódásra, igazán beszédesnek – úgy tűnik – az újabb kiadást megért művekben észlelhető átdolgozás mondható. Hiszen ezáltal láthatjuk, hogy a jobbítás szándéka mit is takar valójában, s ennek okait fürkészve talán többet megtudhatunk az egyes szerzőkről, képet kaphatunk szövegalkotói módszereikről. E megfontolás alapján döntöttem úgy, hogy valamennyi imakönyvet bevonom a vizsgálatba, tehát Pázmány négy, illetve Kopcsányi három, pontosabban az editio princeps hiánya miatt csak két kiadását. Szükséges ez, hiszen az imakönyvek kiadásról kiadásra változnak, sőt erre maguk a szerzők is utalnak. Az 1622-es kiadás Draskovith János özvegyéhez, Istvánffy Évához írott ajánlásának elején is említést tesz Kopcsányi az első kiadásról, ekkor a helyet (Pozsony), időt (1617) és az érsek engedelmét megemlítve, valamint az ajánlás végén ismét: „aitatos keresztyéneknek lelki vigasztalásokra; ime az 1617. Esztendőben ki bocsáttatott imádságos könyuecsket vyiobban akarám a’ hiuek közibe bochátany valamennyre meg szaporituán.”³ Ebből világosan látszik, hogy a második kiadás már bizonyos mértékű átdolgozást követően jelent meg. A harmadik kiadásban pedig ezt olvashatjuk a címlapon: „masodszor 1622. esztendőben nyomtattatot; mostan harmadszor valamennyi jobbítással és szaporítással.”⁴ Kopcsányi szavai szerint tehát minden újra-

³ KOPCSÁNYI, 1622, [A6r].

⁴ KOPCSÁNYI, 1637, címlap: [A1v].

kiadás alkalmával dolgozott a szövegen, alakította, szaporította azt. Először vegyük szemügyre közelebbről, mit is értett pontosan „jobbításon és szaporításon,” vagyis tekintsük át, mit és mennyit változtatott a harmadik kiadásban Kopcsányi, majd ezután térjünk rá a Pázmány imakönyvével való egybevetésre.

Kopcsányi imakönyve tartalmaz szerkezeti tagolást, de az önálló címmel ellátott fejezetek kialakítása, valamint ezek tipográfiai eszközökkel is hangsúlyozott címadása nem teljesen következetes – mind a két kiadásban szembesülhetünk ezzel a jelenséggel –, ugyanakkor valamennyi lapon, kivéve az ajánlásokat, illetve az 1637-es kiadásban található Calendáriumot, található a tartalomnak megfelelő élőfej, amely quasi fejezetcímként szolgálhatna – ha az lenne. Mind a két kiadásban az ajánlástól kezdve lapszámzás található, az 1637-es kiadásban folyamatosan a kötet végéig, ezzel szemben az 1622-es kiadásban az ajánlást követően az imák kezdetén a lapszámzás újraindul. Úgy tűnik tehát, hogy a szerkezeti változtatások áttekintését legcélszerűbb az élőfejek segítségével megoldani.

Kopcsányi, 1622 ⁵	Kopcsányi, 1637 ⁶
[címlap]	[címlap]
[ajánlás Istvánffy Évának]	[ajánlás Amade Ilonának]
	23-46 [Calendarium]
1– 24 Szent Brigida Aszony Imadsagi	
[25–34 hiányzó lapok a kötetben]	
35–45 Caeremoniakrol	47–57 Caeremoniakrol
46–51 A szent Miseröl	58–63 A szent Miseröl
52–61 Az Anyaszent. Caeremon.	64–71 Az Anyaszent. Caeremon.
62–75 Az Olvasorol	72–85 Az Olvasorol
76–89 Az Imadsagra valo készületröl	86–99 Az Imads. valo készületröl
90–96 Mindennapi Imadsagok	100–105 Mindennapi Imadsagok
98–151 Mise alat Imadsagok	106–165 Mise alat Imadsagok
152–158 Reggeli Imadsagok	166–171 Reggeli Imadsagok
159–167 Rövid Solosma	172–180 Rövid Solosma

⁵ Az OSZK-ban lévő mikrofilmet tudtam használni. Jelzete: FM2/4698.

⁶ Az OSZK-ban lévő mikrofilmet – jelzete: FM2/4296 –, illetve a budapesti Egyetemi Könyvtárban található példányt – jelzete: RMK I/114 – használtam.

	182–188 A Christusnak Sz. Sebeirol
168–178 Közönséges Iokért Imádságok	190–199 Közönséges Iokért Imádságok
179–190 Estveli Imadsagok	200–213 Estveli Imads.
191–231 Hetedszaki Imadsagok	214–300 Hetedszaki Imadsagok litániakkal váltakozva
232–241 A Gyonáshoz valo készület	314–322 A Gyonáshoz valo készület
242–249 A Gyonasrol	324–331 A Gyonasrol
250–269 Tíz parancs. szerint valo gyonas	332–349 Tíz parancs. szerint valo gyonas
270–272 A gyonas elott	350–352 A gyonas elott
273–274 A gyonas utan	353–356 A gyonas utan
275–291 Az Olt. szents	358–373 Az Olt. szents
292–307 Az Vr vétele vtan	374–389 Az Vr vétele vtan
308–317 A het halalos vetkek ellen	390–400 A het halalos vetkek ellen
318–329 A Christus szenvedéséről	402–413 A Christus szenvedéséről
	414–434 Sz. Brigida Imads.
330–351 Penitentia tartó soltarok	436–457 Penitentia tartó soltarok
352–363 A szentek Litaniaia	458–471 A szentek Litaniaia
364–367 A szentek Lit. utan	472–475 A szentek utan
368–372 A mennyei szentekről	476–479 A mennyei szentekrol
373–376 Bodog Asz. Litaniaia	
377–383 Az Isten Anyyahoz	
384–397 Betegségnek ideien valo imads.	480–495 Betegség ideien imads.
398–409 A meghalo ember imádsága	496–501 A meghalo ember imádsága
410–420 Vitez embernek valo imadsagok	
[420–426 hiányzó lapok a kötetben]	502–510 Vton iarok imads.

Ez a tábla mutatja a két kiadás szerkezetét, s jól látható, hogy a két kiadás tartalma egy-két helytől eltekintve párhuzamos. Ez az egy-két hely jellegét tekintve lehet egyrészt betoldás, másrészt kihagyás, illetve az ima helyének megváltoztatása a kötetben belül. Lássuk ezeket egyesével, részletesen.

Betoldás:

Legnagyobb szerkezeti átdolgozáson a hét napra szóló ún. *Hetedszaki Imádságok* című rész esett át, ugyanis a minden napra való szöveg után az 1637-es kiadásban könyörgéseket és litániákat találunk. A két kiadásban a napok rendje sem egyezik, az 1622-es imakönyvben hétfő az első nap, az 1637-es kiadásban viszont a vasárnap. Ebben a kiadásban új szöveggként szerepel még:

- *A tevelgők meg világosításáért*
- *Sz. Ferenc Imádsága* (amit a Kelyh felmutatásakor kell mondani. Az imakönyvben egyből Szent Ignác imája után következik.)
- *A Christus Jézusnak és Bódog Szent Ferencnek szent sebeiről* hat ima
- még egy *Szent Ferenchez* szóló
- *A szentek a menyországban megemlékeznek a földiekéről és imádkoznak értük.*
- az *Estveli első könyörgés* (1622) hozzacsatolva 1637-ben *Más imádság* címmel
- ugyanígy a gyónás utáni imák is kiegészülnek egy *Más imádsággal*

Kihagyás:

Az 1637-esben már nem találjuk meg az 1622-es imakönyv végén lévő imákat, amelyek címe: *Vitéz embernek való Imádságok*. Ez összesen hat ima, számozva vannak, de címe csak négynek van.

- *Imádság a lelki vitézségnek megnyeréséért*
- *Imádság A Vitézi állapotnak meg erősítéséért*
- *Imádság Az békességért*
- *Imádság Az ütközet előtt*

Ezekon kívül elmarad az 1637-es kiadásból az 1622-es kiadásban a Brigitta-imákat követő *Az egeügüekért, reövid tanúság, az igaz gyónásról* című rész.

Az ima helyének megváltoztatása:

A legfeltűnőbb változtatás Szent Brigitta imádságai esetében történt, amelyek az 1622-es kiadás legelejéről az 1637-es kiadás végére, Szent Dávid penitenciatartó zsoltárai elé kerültek.

Amint arról már volt szó, a boldog emlékezetű Pázmány Péter engedelmét említi Kopcsányi harmadik kiadásának címlapja a Pozsonyban megjelent első kiadásra vonatkozóan. Miután feltérképeztük Kopcsányi imakönyvének második és harmadik kiadását, térjünk vissza az eredeti célunkhoz, s lássuk, vajon van-e átfedés, s ha igen, mennyi Pázmány és Kopcsányi imakönyvei között. Ha az imakönyvek tematikáját és az imacímeket vizsgál-

lom, egyre inkább erősödik a gyanú, hogy érdemes ezt a kérdést alaposabban körbejárni, hiszen Pázmány szinte valamennyi fejezetében van olyan imacím, ami Kopcsányinál is szerepel, egyetlen kivétel van csupán, a nyolcadik fejezet, amelyben *Bizonyos személyek imádsagi* találhatók. Mind a kettő tartalmazza a *Miatyánk*, az *Üdvözlégy* soronkénti magyarázatát, igaz, Pázmány külön fejezetben, Kopcsányi a mise részeihez kapcsolódó imák között közli. Mindkettejüknél szerepelnek reggeli, esti könyörgések, közöséges jókért imák, mind a ketten megmagyarázzák a ceremóniák értelmét, a papi öltözetet. A gyónáshoz kapcsolódó részek is párhuzamosak, a tízparancsolatot mint lelki számvételt hasonlóképpen hozzák. Szerepel itt is, ott is Szent Ágoston hálaadása, Szent Brigitta 15 könyörgése, Dávid penitenciatartó zsoltárai, litániák és az olvasó is. Ami csak Kopcsányinál található, a hetedszaki elmélkedések, több Szent Ferenczel kapcsolatos könyörgés (ezek az 1637-es kiadásban kerültek bele) és zsoltosma.

A Pázmánynál és Kopcsányinál is előforduló, azonos címmel rendelkező imák előfordulásait összehasonlítottam, s a következő megállapításokra jutottam. Meglehetősen nagy az átfedés, ami a témát, imacímeket illeti. Ugyanazon cím alatt nem ritkán különböző szövegek vannak, és sokszor fordul elő, hogy ugyanaz a gondolat eltérő megfogalmazásban szerepel. Szó szerinti egyezéssel, noha előfordul, a legritkábban találkozunk.

Az összevetés eredményeit, tanulságait példák segítségével mutatom be. Elsőként egy olyan ima következik ízelítőül, amelynek címe mind Pázmánynál, mind Kopcsányinál ugyanúgy szerepel, és az ima szövege is egyezik, de nem teljesen. Ilyen pl. az *Esőért* című imádság. A különböző részek e pár sorban is jól illusztrálják a két szerző imakönyveiben észlelhető eltéréstípusokat, nevezetesen amikor a két szövegrészletben található **szavak sorrendje felcserélődik**, amikor hasonló gondolatot fejeznek ki, illetve amikor a két részlet *tartalmilag is eltér egymástól*.

Kopcsányi

Esőért, 1622,⁷ 1637⁸ (ua.)

VR Isten, kiben élünk mozgunk, és vagyunk, **alkolmatos esöt adgy** minekünk, hogy é mostani szükségünkben *legendőképpen* meg segitetvén, az örökke valo jokat bátrabban kiúánhassuk. Az mi Vrunk IESVS Christus által.

⁷ KOPCSÁNYI, 1622, 174.

⁸ KOPCSÁNYI, 1637, 195.

Pázmány, 1631⁹

UR Isten, kiben élünk, mozgunk és vagyunk, **adgy alkoholatos ésöt** minékünk: hogy e' mostani szükségünkben, *Szent Felségedtül* meg-segéttetvén [Pázmány, 1606: segítettetuén,¹⁰ 1610-es kiadásban: segítettetuén¹¹], az örökkévaló jókat tekélletesben kereshessük: A' mi Urunk IESUS Christus-által, etc. Amen.

Az egybevetés során arra lettem figyelmes, hogy azok a szövegek, amelyek Kopcsányi 1622-es és 1637-es kiadásában is szerepelnek, továbbá Pázmánynál is megtalálhatók, és szöveg szerinti egyezés található bennük, azok Pázmány kiadásai közül az 1610-es kiadással mutatnak rokonságot. Erre példa az *Vr vacsoráia előtti II. Imádság*.¹² Ahhoz, hogy párhuzamosan lássuk Pázmány, illetve Kopcsányi szövegeit és ezek időbeni változásait is, azt a módszert választottam, hogy minden vizsgálandó kiadást Pázmány negyedik, 1631-es kiadásához viszonyítok, s így az eltérések egyezése, illetve különbözősége segít a konklúzió levonásában. Az eltéréseket minden esetben dőlt betűvel rögzítem. Elöljáróban, ami a táblázatban nem szerepel:

- Kopcsányi 1622-es, illetve 1637-es kiadásának szövege megegyezik.
- Pázmány 1625-ös, illetve 1631-es kiadásának szövege megegyezik.

Ami a táblázatban szerepel:

- Pázmány 1606-os kiadása, illetve 1610-es kiadása nem ugyanabban térnek el az 1631-es kiadástól.
- Pázmány 1610-es kiadása és Kopcsányi 1622-es kiadása ugyanabban tér el Pázmány 1631-es kiadásától. Ezeket az eseteket aláhúzott kövér betűvel emelem ki.

eltérések az 1606 (=I), 1610 (=II) és az 1631-es kiadások között	Kopcsányi, 1622. „Eorök mindenható Vr Isten, Imé, az te szent fiadnak az mi Vrunk IESVS Christusnak, áldot szentsé-
--	--

⁹ PÁZMÁNY, 1631, 324; kritikai kiadása: PÁZMÁNY Péter, *Imádságos könyv (1631)*, s. a. r. SZ. BAJÁKI Rita, HARGITTAY Emil, Bp., Universitas, 2001 (Pázmány Péter Művei), 2001, 192. A továbbiakban: PÁZMÁNY, 2001.

¹⁰ PÁZMÁNY, 1606, 130–131.

¹¹ PÁZMÁNY, 1610, 447.

¹² KOPCSÁNYI, 1622, 288; KOPCSÁNYI, 1637, 369; PÁZMÁNY, 1606, 196[r]; PÁZMÁNY, 1610, 595; PÁZMÁNY, 1625, 443; PÁZMÁNY, 1631, 443; PÁZMÁNY, 2001, 248:3–23.

248:5 II beteg <u>az életnek</u> Oruosához	géhez járúlok, mint beteg <u>az életnek</u> Oruosához, mint tisztátalan <u>á</u> tiszta- ságnak kutfeiéhez, mint vak <u>az</u> örök
248:6 II tisztátalan <u>az</u> tisztaságnak	fényességnek világosságához, mint
248:6 II vak <u>az</u> örök	szegény koldús, az menynek földnek
248:7 II szegény	Vrához.
248:8 II azért <u>az Te</u> véghetetlen	Kérem azért <u>az te</u> véghetetlen bőséges irgalmasságodat, hogy az én betegségimet meg gyogicsad, vaksá- gomat meg világosicsad,
248:10 II szegínségemet	szegínségemet meg gazdagicsad, mezitelen voltomat bé földözzed.
248:11–12 I Angialoc[_] kenierét, Kiralio[_] Kiralliat, [_] oly	Hogy az Angyaloknak kenyerét, Királyoknak királyát, Vraknak vrát, oly böcsülettel, és alázatossággal, oly
248:13 I szüuel II szüuel	töredelmes és aitato szüuel, oly hit- tel és tisztasággal vegyelek, az mint legh hasznosb üduösségemre.
248:16 I hasznátis érezzem	Engedd en Istenem, hogy nem csak testének és vérenek szentségét ve- gyem, de sz. teste erejének hasznát
248:16 II gyümölcsetis érezzem	és gyümölcsetis érezzem. Adgyad,
248:17 I hogy a te szent II hogy <u>az</u> <u>Te</u> szent;	hogy <u>az te</u> szent fiad testét, mellyet á szüznek méheből vött, vgy
248:17 I mehebeol veol, vgy II szüznek méheből vöt	fogadgyam hozzám, hogy ő véle eggyesüluén, <u>az ő</u> tagiai közibe
248:18 I eggiesüluen, az eo thagiay II eggyesüluen, <u>az eo</u> tagiai	számláltassam. Szerelmes Atyam, engedd, hogy az te szent fiadat, kit
248:22 I es [_] coreocke	most vtomban földél alat akarok hozzam venni, színről színre láthas- sam, és örökké nézhessem az örök bodogságba, ki te veled él és vralkodik; az szent Lélek Istennel egyetemben most és örökkön örökke. Amen.

Láthatjuk, hogy Pázmány 1606-os kiadása 7 esetben, 1610-es kiadása 11 esetben, Kopcsányi szövege pedig 10 esetben tér el Pázmány negyedik kiadásától. Továbbá az is látható, hogy Kopcsányi 10 eltérése mind megegyezik az 1610-es kiadás eltéréseivel (ez utóbbi 11. eltérése: 248:7), vagyis Pázmány 1610-es kiadásának szövege (a szegény-szegény esetétől eltekintve) megegyezik Kopcsányi szövegével. Mindezek alapján megállapítható, hogy Kopcsányi kölcsönzött Pázmánytól, s az átvett szövegek az 1610-es kiadásból valók.

Következő megfigyelés: Ha Kopcsányinál nem szerepel a szöveg az 1622-es kiadásban, csak az 1637-esben, akkor Pázmány 1625-ös vagy 1631-es kiadásával rokon.¹³ Példa erre az *Üdvösséges Jesus nevéől litánia*.¹⁴ Ilyen eset nagyon ritkán fordul elő, mert ami az 1622-es kiadásból hiányzik, jellemzően az 1610-es kiadásból is. A bizonyítás hasonló az előző esetéhez, vagyis az 1631-es kiadástól való eltérések egyezése, illetve különbözősége segít a megállapítás igazolásában. A Kopcsányi 1637-es kiadásában lévő litánia szó szerint megegyezik Pázmány 1631-es kiadásával, a 101 soros szövegből mindössze a következő két sor marad ki: „Betegeknek orvosa,”¹⁵ illetve „Világra jövedeled-által.”¹⁶ Ezzel szemben az 1606-os kiadás 66 esetben, az 1610-es kiadás 59 esetben tér el az 1625/1631-es kiadástól.

A két idézett eset jól illusztrálja, hogy Kopcsányi kiadása, amennyiben szövegegyezést mutat Pázmányéval, akkor az újabban megjelent kiadást használja, vagyis az 1622-es imakönyv esetében az 1610-est, az 1637-es kiadás az 1625-öst vagy 1631-est.

Előfordul olyan eset is, amikor az egymásra hatás iránya megfordul, s az átvétel gyanúja nem Kopcsányira, hanem Pázmányra terelődik. Szent Brigitta 15 könyörgéséről és 2 záró imájáról van szó. Ez az imafüzér mindkét szerzőnk valamennyi kiadásában szerepel. A bizonyítás a szokásos, lássuk először, hogy Pázmánynál mennyi eltérés található a vizsgált kiadásokban. Az 1606-os kiadás 116, az 1610-es kiadás 101 esetben mutat rövidebb (betű szintjén), hosszabb (néhány szó) eltérést az 1631-es kiadáshoz képest. A következő táblázat mutatja, hogy ezzel szemben Kopcsányi 1622-es kiadása és Pázmány 1631-es kiadása között igen kevés s csekély mértékű eltérést találunk.

¹³ Mivel a két kiadás, ahogy említettem, teljesen megegyezik, nem lehet eldönteni.

¹⁴ PÁZMÁNY, 2001, 282:4–285:4.

¹⁵ *Uo.*, 283:23.

¹⁶ *Uo.*, 284:10.

<i>Sz. Bridinának, XV aítatos imadsági, igaz penitencia tartásért, és bódog kimulásért</i>		
I.	414	K: vacsorán [] szent testedet P: vacsorán <i>Tanitványid lábait mosogatván</i> szent testedet ¹⁷
II.	417	K: öncs P: öncsed ¹⁸
III. IV. V. VI. VII. VIII.	418-424	egyezés
IX.	425	K: halálodnak [] és a Sidóknak ingerlése P: halálodnak <i>keserősége</i> és a Sidóknak ingerlése... ¹⁹
X.	426	K: kinszenvedés[]nek vizébe mártottad P: kinszenvedés <i>id</i> nek vizébe bemártottad ²⁰
XI. XII. XIII XIV XV.	427-432	egyezés
Ezeknek béfejezése	433	egyezés
Végezetre, cot Mi Atyánk vtán mongyad	434	egyezés

Azt tapasztaljuk, hogy az I. könyörgés esetében 3 szóval, a II. könyörgés esetében 2 betűvel, a IX. könyörgés esetében egy szóval, a X. könyörgés esetében 2 betűvel több Pázmány szövege Kopcsányi szövegénél. A 17 könyörgés tehát négy szó és 4 betű híján tökéletesen megfelel egymásnak. Mivel Pázmány 3. kiadásánál is, amely 1625-ben jelent meg (és amely az 1631-es kiadással órszóra végig megegyezik) korábbi Kopcsányi 1622-es imakönyve, azt gondolom, hogy ezúttal Pázmány kölcsönzött Kopcsányitól, ugyanis ilyen szintű betű szerinti egyezés túl nagy mértékű ahhoz, hogy párhuzamos szövegismeretről, lejegyzésről tanúskodnék, sokkal inkább valószínű, hogy átvételről beszélhetünk. Meg kell említeni, hogy imakönyvének harmadik kiadásában maga Kopcsányi is változtatott hat alkalommal egy-egy szó, illetve betű erejéig e 17 könyörgés szövegén. Azt mondhatjuk

¹⁷ *Uo.*, 164:21–22.

¹⁸ *Uo.*, 165:18.

¹⁹ *Uo.*, 168:4.

²⁰ *Uo.*, 168:11.

tehát, hogy Szent Brigitta könyörgéseinek szövege Pázmánynál és Kopcsányinál is folyamatosan alakulgat, s ha imakönyveiket elegyítve tekintem, a legnagyobb változás Pázmány 1610-es kiadását követően Kopcsányi 1622-es kiadásában fedezhető fel (az 1617-es kiadás hiányát itt emlékeztünkbe kell idéznem), a legkevesebb változtatás pedig éppen az ezt követő Pázmány-féle harmadik kiadásban észlelhető.

Összefoglalás. Az alapos, szó szerinti összehasonlítás mindenképpen eredményre vezet, ugyanis ezzel a módszerrel el lehet dönteni, hogy adott esetben átvételről vagy a mindenki által ismert imák párhuzamos lejegyzéséről van-e szó. A gyanú (amit a tapasztalat táplál), amely szerint Pázmány imakönyvét a 17. századi imakönyvekben nem reménytelenül kereshetjük, Kopcsányi esetében is igazolást nyert. Sőt, úgy tűnik, ez az állítás ezúttal fordítva is igaz. A bemutatott példák igazolják, hogy szerzőink ismerték, használták egymás műveit, ráadásul mindig a legújabb kiadásban; ez aktív, a kortárs irodalmat is figyelő lelkipásztori tevékenységre utal, amely természetesen az imakönyv újabb és újabb megjelentetésében is megmutatkozik.

Pázmány és Kopcsányi imakönyveinek összevetése révén valamelyest közelebb kerültünk a 17. századi lelkiségtörténet megismeréséhez. Folytatása következik.